

בס"ד

השיעור מוקדש לעילוי נשמת מנחם אביצור בן יהודה אריה ז"ל

מלאכים - מי הם? מה תפקידם? וכיצד הם פועלים?

לפרשת ויצא

כבר כשגורשו אדם וחווה מגן העדן נאמר

4. **בראשית ג' כ"ד:**

**וַיִּגְרֹשׂ אֶת הָאָדָם וַיִּשְׁלַח מַלְאָכָיו לְגַן עֵדֶן אֶת הַכְּרֻבִים וְאֶת
לְהַטֵּה הַחֶרֶב הַמִּתְהַפֶּכֶת לְשָׂמֹר אֶת דֶּרֶךְ עֵץ הַחַיִּים.**

רש"י במקום מפרש שכרובים הם מלאכי חבלה.

בדברי הימים ב' נאמר על הכרובים שעשה שלמה
במקדש

5. **דברי הימים ב' ג' י:**

**"וַיַּעַשׂ בְּבַיִת קֹדֶשׁ הַקִּדְשִׁים כְּרֻבִים שְׁנַיִם מַעֲשֵׂה
צִעְצְעִים וַיִּצְפוּ אֹתָם זָהָב"**

רוב מפרשי המקרא מפרשים את הביטוי
"מעשה צעצועים" - בלשון צאצאים (האל"ף התחלפה
בעי"ן). פירוש הדבר כי מדובר בילדים קטנים,
בתינוקות. וכך מפרש רש"י בפרשת תרומה, בבניית
הכרובים על הארון העדות.

6. **רש"י בפרשת תרומה:**

"כרובים – דמות פרצוף תינוק להם".

7. **בדומה מפרש גם הרשב"ם:**

**"מעשה צעצועים – פסוק הוא בדברי הימים, והוא לשון
צאצאים כלומר תינוקות, כדאמרין "מאי כרוב –
כרביא", כלומר כתינוקות הנפטרים מרבותיהן..."**

בהמשך ספר בראשית מתוארים פגישות נוספות
במלאכים: שלשה מלאכים "מתארחים" אצל אברהם,
ואחר כך מצילים את לוט והופכים את סדום. גם הגר
"פוגשת" מלאך במדבר, ומלאך נוסף קורא לאברהם
שלא לשחוט את יצחק במעשה העקידה ועוד .

שמות המלאכים

הרב ברוך ש. דוידסון מסביר כי המלאכים הראשונים
המוזכרים בשמותיהם במקרא בשמותיהם הם גבריאל
ומיכאל, וזאת בספר דניאל ח, טז, י, יג.

פרשת ויצא פותחת ומסיימת במלאכים. במסעו מבאר
שבע לחרן, שוכב יעקב לעיר לוז וחולם את
חלום הסולם המפורסם.

1. **בראשית כ"ח יב:**

**"וַיִּחְלֹם וְהִנֵּה סֹלֶם מַצֵּב אֶרְצָה וְרֵאשׁוּ מַגִּיעַ הַשָּׁמַיְמָה
וְהִנֵּה מַלְאָכָיו אֲלֻקִּים עֹלִים וְיֹרְדִים בּוֹ".**

רש"י מתבקש לשאלה מדוע קודם עולים ואחר כך
יורדים, שהרי לכאורה המלאכים קודם יורדים לארץ
ורק אח"כ עולים זו.

2. **רש"י:**

**עולים תחלה ואחר כך יורדים, מלאכים שליווהו בארץ
אין יוצאים חוצה לארץ ועלו לרקיע, וירדו מלאכי חוצה
לארץ ללוותו**

בחלום מתגלה ה' ליעקב ומבטיח לו את הארץ אשר הוא
שוכב עליה והגנה בדרכו. בסיום הפרשה יש מעין סגירת
מעגל, רק שהפעם המחזה אינו בחלום.

3. **בראשית ל"ב ב:**

**ויעקוב, הלך לדרכו; ויפגעו-בו מלאכי אלוקים. ויאמר
יעקוב כאשר ראם, מחנה אלוקים זה; ויקרא שם-
המקום ההוא, מחניים.**

מסביר רש"י עפ"י מדרשי בראשית רבה ותנחומא,
שהסיבה לקריאת המקום דווקא מחניים, היא מפני
שיעקב ראה שני מחנות של מלאכים: של חוצה לארץ
שבאו עמו עד כאן ושל ארץ ישראל שבאו לקראתו.

מכיוון שלא נמסרה התורה למלאכי השרת אלא לבני
האדם, הרי עלינו לנסות ולחקור במשמעות ראיית
המלאכים. בשיעורנו השבוע ננסה להרחיב מעט
במשמעות המושג מלאך.

אין פרשתנו יחידאית בתיאור מפגשים עם מלאכים.
בספר בראשית ככלל, מרובים תיאורי המלאכים.

10. האבן-עזרא מסביר את תפקיד הכרובים (על שמות כה מ):

"כל כרוב נעשה לקבל כח העליון, גם בעבור שילמוד המשכיל"

המשכן בכלל, והכרובים בפרט, משמשים ככלי להעברת כוחות שמקורם בעולם העליון, עולמו של הקב"ה ומלאכיו, לעולם התחתון, עולמו של בני-אדם. כוחות אלה מיועדים בעיקר לאדם המשכיל, המסוגל לקלוט אותם באמצעות המשכן והמקדש.

סוג אחר של מלאכים הוא אלו שנוצרו על ידי מעשי האדם.

11. במסכת אבות ד, יא לימדונו חז"ל:

"כל המקיים מצווה בעולם הזה קונה לו סניגור לעולם הבא, וכל העובר עבירה בעולם הזה קונה לו קטיגור לעולם הבא"

מלאכים אלו נוצרים ממעשי האדם בקיום מצוות, בלימוד תורה, בתפילה, או חלילה בביצוע חטאים.

סוג נוסף של מלאכים הם המקלסים את ה'. בתפילותינו מדי יום אנו מתייחסים לשירות התהילה שהמלאכים שרים לפני אלוקים. למלאכים יש "משמרות", הם שרים בזמנים קבועים ביום או לילה. סוגי התהילה שהם שרים משקפים את מעמדו הרוחני של המלאך הספציפי.

לעומת כל זאת הרב מאיר שמחה הכהן מדווינסק, בפירושו "משך חכמה" על התורה רואה בכרובים / במלאכים, כמכשיר המאפשר לעם ישראל לדעת אם מרוצה הקב"ה ממעשיהם או להיפך.

12. משך חכמה על כי תשא - שמות ל"ב יט:

והכרובים אין להם עבודה ושום מחשבה ועניין, רק זהו כמו הקברניט רוצה לדעת הרוח לאן נוטה, עושה תורן, כן עשה הבורא יתברך סימנים וציונים להודיע אם ישראל עושים רצונו של מקום בזמן ש'פניהם איש אל אחיו'.

את הסברו, סומך בעל "משך חכמה" על התלמוד הבבלי.

13. בבא בתרא (צט, ע"א):

כיצד הן [הכרובים] עומדים? רבי יוחנן ורבי אלעזר, חד אמר: פניהם איש אל אחיו, וחד אמר: פניהם לבית. ולמאן דאמר פניהם איש אל אחיו, הא כתיב (דבה"ב ג:): 'ופניהם לבית'? לא קשיא: כאן בזמן שישראל עושים רצונו של מקום, כאן בזמן שאין ישראל עושים רצונו של מקום.

על פי "משך חכמה" לכרובים / מלאכים משמעות אינסטרומנטלית בלבד. אין הם מייצגים ישות עליונה, ואין להם משמעות עילאית או קדושה עצמית מכל סוג.

בספרים מוקדמים יותר, כאשר בני אדם ביקשו ממלאכים להסגיר את שמותיהם, הם נתקלו בסירוב. כך בפגישת יעקב והמלאך בפרשת וישלח.

8. בראשית ל"ב ל:

וַיֹּאמֶר, לֹא יַעֲקֹב יֹאמַר עוֹד שְׁמֶךָ--כִּי, אִם-יִשְׂרָאֵל: כִּי-שְׂרִיַת עַם-אֱלֹקִים וְעַם-אֲנָשִׁים, וְתוֹכַל. ל וַיִּשְׂאֵל יַעֲקֹב, וַיֹּאמֶר הַגִּידָה-נָא שְׁמֶךָ, וַיֹּאמֶר, לָמָּה זֶה תִּשְׂאֵל לְשָׁמִי; וַיִּבְרָךְ אֹתוֹ, שָׁם. לֹא וַיִּקְרָא יַעֲקֹב שֵׁם הַמָּקוֹם, פְּנִיא-ל: כִּי-רְאִיתִי אֱלֹקִים פְּנִים אֶל-פְּנִים, וַתִּנָּצַל נַפְשִׁי.

בדומה כשפוגשים מנוח ואשתו (ששמה אינו מוזכר), הורי שמשון, את המלאך גם הם שואלים לשמו.

9. שופטים י"ג, י"ז:

וַיֹּאמֶר מְנוּחַ, אֶל-מְלֹאךְ ה': נַעֲרָה-נָא אוֹתְךָ, וַנַּעֲשֶׂה לְפָנֶיךָ גְדֵי עֲזִים. טז וַיֹּאמֶר מְלֹאךְ ה' אֶל-מְנוּחַ, אִם-תַּעֲרַנִּי לֹא-אֶכַל בְּלַחְמְךָ, וְאִם-תַּעֲשֶׂה עֲלֶיךָ, לְה' תַּעֲלֶנָּה: כִּי לֹא-יָדַע מְנוּחַ, כִּי-מְלֹאךְ ה' הוּא. יז וַיֹּאמֶר מְנוּחַ אֶל-מְלֹאךְ ה', מִי שְׁמֶךָ: כִּי-נָבֵא דְבַרְךָ (דְּבָרְךָ), וְכַבְּדֶנּוּךָ. יח וַיֹּאמֶר לוֹ מְלֹאךְ ה', לָמָּה זֶה תִּשְׂאֵל לְשָׁמִי--וְהוּא-פָּלְאִי.

קריאת המלאכים בשמות הופכת שכיחה רק בתקופה שאחרי שיבת העם היהודי לישראל.

בתלמוד ובקבלה מלאכים רבים אחרים מזוהים בשמם. עוד שמות מלאכים מוכרים הם אוריא-ל, רזיא-ל, מטטרו"ן ולילית.

סוגי המלאכים ותפקידיהם

ביהדות מלאך, הוא סמל לישות רוחנית החסרה תכונות גופניות. המילה העברית "מלאך" משמעותה שליח, המלאכים הם שליחי אלוקים.

יש מלאכים ה"מתוכנתים" לבצע מטלות מסוימות. לדוגמה, מיכאל ממונה על שליחויות שהן ביטויים של החסד האלוקי, גבריאל מבצע את שיפוטיו החמורים של אלוקים, ועל רפאל מוטלת האחריות לרפא.

יש מלאכים שנוצרו למשימה ספציפית ועם השלמת המטלה הם חדלים להתקיים. על פי ספר הזוהר (חלק א, כג, ב), אחת ממטלותיהם של המלאכים היא לשאת אל כס האלוקים את מילות התפילה ולימוד התורה שלנו.

הרמב"ם בהלכות יסודי התורה מסביר שכל המלאכים שייכים לאחת מעשר דרגות: חיות הקודש, אופנים, אראלים, חשמלים, שרפים, מלאכים, אלוקים, בני אלוקים, כרובים ואישים. הדרגות הללו מתייחסות לדרגת הבנתו של המלאך את אלוקים; יש בהם שמיטיבים יותר מאחרים להבין את אלוקים ואת דרכיו.

שהכל מראה הנבואה. ולא ידעתי למה היה צולע על ירכו בהקיץ? ...

והנה לפי דעתנו זאת יצטרך לומר כן בענין לוט, כי לא באו המלאכים אל ביתו, ולא אפה להם מצות ויאכלו, אבל הכל היה מראה. ואם יעלה את לוט למעלת מראה הנבואה איך יהיו אנשי סדום הרעים והחטאים נביאים, כי מי הגיד להם שבאו אנשים אל ביתו?

ואם הכל מראות נבואתו של לוט, יהיה "ויאצו המלאכים וגו' קום קח את אשתך", "ויאמר המלט על נפשך" ... וכל הפרשה כלה מראה, וישאר לוט בסדום. אבל יחשוב שהיו המעשים נעשים מאליהם, והמאמרים בכל דבר ודבר מראה, ואלה דברים סותרים הכתוב, אסור לשומעם אף כי להאמין בהם"

הרלב"ג, ורבי אברהם בן עזרא (יח,ג) טוענים כרמב"ם שכן אנוש אין ביכולתו לחוש מלאכים, ושלושת האנשים שבאו לבשר את שרה ולהפוך את סדום היו אנשים נביאים ונקראו מלאכים (בהפיכת סדום) לא על שם יצורי עליון אלא בשם התואר שליחים = מלאכים.

דרך אחרת נוקט מדרש שמות רבה ומסביר שיש פעמים שהקב"ה מעצב את מלאכיו כדי שיהיו נראים בדרך זו לעיני בשר ודם.

18. מדרש שמות רבה (כה, ב):

"ר' סימון בשם ר' אליעזר פתח ... שהוא עושה צביונו במלאכיו, כשהוא מבקש הוא עושה אותם יושבים... ופעמים עושה אותן עומדים שנאמר (ישעיהו ו) שרפים עומדים.. ופעמים עושה אותן בדמות נשים ... ופעמים בדמות אנשים שנאמר (בראשית יח) והנה שלשה אנשים, ופעמים עושה אותן רוחות שנאמר (תהלים קד) עושה מלאכיו רוחות, ופעמים אש שנאמר (תהלים ק"ד) משרתיו אש לוחט."

יש שתי גישות בראשונים לדרך בה אדם יכול לחוש את המלאכים:

כאשר התורה קוראת למלאכים "אנשים", מצביע הכתוב על "התלבשות" המלאכים בלבוש גשמי, וכאשר נקראים המלאכים "מלאכים" פירושו שהאדם אכן חווה שלא ע"י חמשת חושי הרגילים את המלאך. אין המדובר בנבואה כשיטתו של הרמב"ם אלא השגה גבוהה של האדם.

19. הרמב"ן (על בראשית י"ח ב):

ראיית המלאך איננה נבואה ואין הרואים מלאכים והמדברים עמם מכלל הנביאים ... אבל היא מראה, תקרא "גלוי עיניים", כמו ויגל השם את עיני בלעם וירא את מלאך ה' (במדבר כב לא), וכן ויתפלל אלישע ויאמר ה' פקח נא את עיני ויראה (מ"ב

בדומה כולל הרמב"ם, במורה נבוכים (ב, ו) במונח מלאך גם את חוקי הטבע, אשר על אף היותם תמיד כוחות "טבעיים", הם גם מחוננים באלוקות, בגדר שליחי אלוקים המבצעים את רצונו.

כיצד בשר ודם יכולים לראות לדבר או לשמוע מלאכים?

14. או כפי ששואל האברבנאל, (בראשית פרק יח):

הכיצד יושג ה"שכל הנבדל" ע"י חושי האדם?

הרב ברוך ש. דוידסון מסביר כי תיאורי המלאכים אצל הנביאים – דוגמת כנפיים, זרועות וכו' – כולם תיאורי האנשה של יכולותיהם ושל משימותיהם הרוחניות. כל אלו הם רק משלים. הנביאים דיברו כמו שהתורה דיברה -בלשון בני אדם, כדי לקרב את הדבר לאוזנינו.

המלאכים הם יצורים רוחניים וככאלה אין אנו בחושינו הגשמיים יכולים לתפוס כיצד הם נראים. חלוקות הדעות בין הפרשנים בשאלה האם המלאכים המתוארים בתורה הם דמות פיזית נראית לעין, או שהם חזון רוחני בנבואה, שבה המלאכים רק נראים כישויות פיזיות.

הגמרא בבבא מציעא דנה מיהם שלושת המלאכים שבאו לאברהם.

15. בבא מציעא פ"ו ע"ב:

"מאן נינהו שלשה אנשים - מיכאל וגבריאל ורפאל. מיכאל - שבא לבשר את שרה, רפאל - שבא לרפא את אברהם, גבריאל - אזל למהפכיה לסדום."

לכאורה על פי פשט הדברים, מדובר שראה אברהם אנשים ממש, ולא עוד אלא שמפרש רש"י שמדובר בערביים. יש כאן ציור דמות אנושית וארצית לגוף רוחני. הרמב"ם במורה הנבוכים טוען שאי אפשר לבן תמותה לדבר עם מלאכים.

16. הרמב"ם במורה הנבוכים (ח"ב פרק מא):

"ודע כי מי שבא בו כתוב שדבר עמו מלאך או באהו דבר מהשם, שזה לא יהיה בשום פנים אלא בחלום או במראה הנבואה ... כי כל מקום שזכר בו ראיית מלאך או דבורי, שזה אמנם הוא במראה הנבואה או בחלום... וכן אמר עוד בענין יעקב, אמרו ויאבק איש עמו, שהוא בצורת הנבואה... וזה ההתאבקות והדבור כלו במראה הנבואה. וכן ענין בלעם כלו בדרך דברי האתון הכל במראה הנבואה."

17. הרמב"ן (בראשית י"ח ב') כדרכו, מביא תחילה

את דברי הרמב"ם וחולק עליו:

"... והנה לדבריו לא לשה שרה עוגות, ולא עשה אברהם בן בקר, וגם לא צחקה שרה, רק הכל מראה, ואם כן בא החלום הזה ברוב ענין כחלומות השקר, כי מה תועלת להראות לו כל זה? וכן אמר בענין "ויאבק איש עמו"

22. תרגום הפסוק בדניאל ג, כה:

אני רואה ארבעה אנשים מותרים בחבליהם והולכים בתוך האש וחבלה אין בהם ותואר פניו של הרביעי דומים למלאך אלוקים.

מסביר המהרש"א, שהראיה שצדיקים יותר ממלאכים באה מכך שהפסוק מתייחס למלאך בתור רביעי ביחס לצדיקים.

23. הגמרא בחולין (צא ע"ב) קובעת:

חביבין ישראל לפני הקב"ה יותר ממלאכי השרת, שישראל אומרים שירה בכל שעה, ומלאכי השרת אין אומרים שירה אלא פעם אחת ביום, ואמרי לה פעם אחת בשבת, ואמרי לה פעם אחת בחודש, ואמרי לה פעם בשנה ... ואמרי לה פעם אחת ביוכל ... ואמרי לה פעם אחת בעולם ...

וישראל מזכירין את השם אחר שתי תיבות, שנאמר שמע ישראל ה' וגו', ומלאכי השרת אין מזכירין את השם אלא לאחר ג' תיבות, כדכתיב קדוש קדוש קדוש ה' צב-אות.

ואין מלאכי השרת אומרים שירה למעלה עד שיאמרו ישראל למטה, שנאמר: ברוך יחד כוכבי בקר, והדר ויריעו כל בני אלקים (איוב לח ז) ... וישר אל מלאך ויוכל בכה ויתחנן לו, איני יודע מי נעשה שר למי, כשהוא אומר כי שרית עם אלקים, הוי אומר יעקב נעשה שר למלאך, בכה ויתחנן לו, איני יודע מי בכה למי, כשהוא אומר ויאמר שלחני, הוי אומר מלאך בכה ליעקב.

לדברי הגמרא, מעלת ישראל גבוהה משל המלאכים בשלושה היבטים:

היתרון הראשון הוא היבט ההודיה, שישראל אומרים שירה בכל שעה, בעוד שהמלאכים אומרים שירה רק בזמנים קבועים מראש.

רבי צדוק בפרי צדיק (על הש"ס, עמ' תיד) מסביר כי ענין השירה הוא הכרת תודה לה' על חסדיו בכל עת, לאדם אפשרות וזכות להודות לה' בכל שעה. ומצד שני, המלאכים נבראו לשם מילוי תפקיד מוגדר ואין להם בחירה חופשית כי מתוקף היותם שליחי ה' הם מוכרחים לבצעו, לכן הם אומרים שירה רק בזמן הספציפי בו נקראים הם למלא את תפקידם זה.

היתרון השני הוא היבט הקרבה: ישראל מזכירים את השם לאחר שתי תיבות, ומלאכי השרת רק לאחר שלש. יתרון זה מתבטא בהיותם קרובים לה' יותר מהמלאכים. דרגתם הרוחנית של המלאכים הנה קבועה, סטאטית ואינה ניתנת לשינוי, הואיל והם נעדרים יצר הרע. מסיבה זו נקראים המלאכים "עומדים" בניגוד לבני האדם הנקראים "מהלכים" עקב יכולתם להתקדם בדרגתם הרוחנית ולהתקרב אל בוראם (עפ"י כלי יקר, ויקרא יח, ד).

ו יז), אבל במקום אשר יזכיר המלאכים בשם "אנשים" כענין הפרשה הזאת ופרשת לוט, וכן ויאבק איש עמו (להלן לב כה), וכן וימצאהו איש (שם לז טו), על דעת רבותינו (תנחומא וישב ב) הוא כבוד נברא במלאכים, יקרא אצל היודעים "מלבוש", יושג לעיני בשר בזכי הנפשות כחסידיים ובני הנביאים. ולא אוכל לפרש.

גישה שונה מביא רבינו בחיי בפירושו לתורה עפ"י בראשית רבה, והיא שהיו אנשים ממש ומלאכים ממש.

20. רבינו בחיי:

"והתבונן היטב כי קרא הכתוב המלאכים בשם אנשים בענין אברהם, ובענין לוט קראם מלאכים, ודרשו חז"ל (בראשית רבה נ, ב) הכא אתמר אנשים והכא אתמר מלאכים, הכא אתמר אנשים כשהיתה שכינה על גביהן, ולהלן אתמר מלאכים כשנסתלקה שכינה... מכל זה יש לך להתבונן כי זה מופת חזק שהיו אנשים ממש ומלאכים ממש ועשו כל מה שעשו מדעת המלאכים. ומעתה יבואו הכתובים אמיתיים כפשוטן בשם אנשים ובשם מלאכים, והגלוי והסתום בהם אמת. וזהו ענין הדיבור בנחש ובאתון, והמשכיל יבין".

ע"פ רבינו בחיי מדובר שהמבקרים את אברהם לא היו אלא אנשים בשר ודם, אלא ש"נתלבשו" בהם המלאכים בבואם לעולם הזה. האנשים הם שאכלו ושתו, ואולם כל שעשו - מדעת המלאכים עשו. המלאכים הם שמשכו ב"חוטים" של בני האדם. כמו בובות על חבל ...

מסביר הרב ברוך ש. דוידסון כי יש האומרים שמפאת ירידת הדורות אין אנו מסוגלים לראות המלאכים שבעולם, ויש הטוענים כי בגלל חטאינו אין המלאכים יורדים כבדורות הראשונים. יתכן גם כי החינוך ה"מערבי" - מדעי" המקדש את הראציונאליזם, הוא בעוכרינו כך שהורגלנו שלא לראות את הנסתר שבחיי היום יום.

אולם בספרי החסידות (הרב הוא חסיד חב"ד) נאמר כי מלאכים נמצאים בינינו גם כיום אלא שטחו עינינו מלראות: אינם נראים או שנראים כבני אדם ולפעמים כאלו המוכרים לנו היטב. כך גם מפורש הביטוי בזוהר "לית אתר פנוי מיניה" - שאין מקום בו הקב"ה אינו נמצא רק שמדרגתנו הנמוכה אינה מאפשרת לנו זאת לראות.

ישראל או מלאכים

21. הגמרא בסנהדרין (צ"ג ע"א) אומרת:

"גדולים צדיקים יותר ממלאכי השרת"

וזאת הגמרא לומדת מהפסוק בדניאל (ג, כה) הדין בנפלים לכבשן האש, וכך תרגומו.

החכמה היא לצאת ממצרים ולהגיע למעמד קבלת התורה. ולכן תשובת משה היא: לפרעה נשתעבדתם!! לצאת מבית עבדים של פרעה לאחר מ"ט שערי טומאה ולקיים את התורה זה כמעט לא יתכן, ועם ישראל עשה זאת. ההצלחה לעלות מהחומר ולהגיע לשיא השיאים, מבירא עמיקתא לאיגרא רמא, לא שייכת אצל מלאכים.

בפרשה הבאה מתואר המאבק הפיזי בין יעקב למלאך. חז"ל (חולין צב.) קובעים חד משמעית כי ידו של יעקב הייתה על העליונה במאבק זה כשהם נסמכים על הפסוק בהושע.

27. הושע יב, ה:

"וַיִּשָׁר אֶל מְלָאךְ וַיְכַל בְּכָה וַיִּתְחַנֵּן לוֹ בַּיִת אֵל יִמְצְאוּ וְשֵׁם יִדְבַר עִמָּנוּ"

על המילה 'וַיִּשָׁר' תמחה הגמרא: "איני יודע מי נעשה שר למי" [= האם יעקב נעשה שר למלאך או להיפך]; ועונה הגמרא: "יעקב נעשה שר למלאך", לפי שכתוב,

28. בראשית ל"ב, כט:

"כִּי שָׁרִיתָ עִם אֱלֹהִים וְעַם אֲנָשִׁים וְתוֹכַל"

על אודות המילה 'בְּכָה' תמחה הגמרא: "איני יודע מי בכה למי"; ועונה הגמרא: "מלאך בכה ליעקב", לפי שכתוב,

29. בראשית ל"ב, כז:

"וַיֹּאמֶר שְׁלַחְנִי בִּי עֲלֵה הַשָּׁחַר"

לסיכום, הגמרא לומדת כי יעקב ניצח את המלאך, הן מכך שיעקב נעשה שר למלאך והן מכך שהמלאך בכה בפני יעקב כדי שישחררו.

המאבק הפיזי-מקומי בין יעקב למלאך מועתק ע"י חז"ל אל מעין מאבק מטאפיזי-רוחני בין עם ישראל לבין המלאכים, בו מתבטאת עליונותם של ישראל.

לא באנו לפסוק בוויכוח מי עדיף על מי, אלא רק להציג חלק מהדעות בדיון זה. המכנה השווה לכולם הוא כי המלאכים הם שליחי ה' לעשות רצונו בעולם.

ראינו בתחילת הדברים כי זכה יעקב לליווי המלאכים הן בצאתו והן בחזרתו. יהי רצון שיקויים גם בנו הפסוק בתהילים.

30. תהילים צא, יא:

"כִּי מְלֹאכֵי יִצְוֶה לָךְ לְשִׁמְרְךָ בְּכָל דְּרֹכֶיךָ"

31. שעלי אומר מדרש תהלים (בובר מזמור קד):

"זוכה אדם - מלאכי השרת מלוין אותו ומשמרין אותו, ואין נוגע בו דבר רע".

24. וכפי שכותב המהר"ל בדרך חיים (עמ' רעו):

"כי השכר הוא שייך דווקא לאדם שקונה מעלה יותר ממה שהיה לו קודם והוא קונה עולם הבא, אבל מדרגה זאת אין למלאכים... ואין למלאכי השרת צער כלל כאשר עושים רצון קונם לכך אין להם יותר ממה שנבראו".

היתרון השלישי הוא היבט היצירה: "אין מלאכי השרת אומרים שירה למעלה, עד שיאמרו ישראל למטה". יתרון זה מתבטא ביכולת ליזום את אמירת השירה. היוזמה והיצירה הן ביכולת בני האדם, ואין המלאכים יכולים ליזום שירה, אלא רק להצטרף לשירתנו.

הניצחון הפיזי-נקודתי של יעקב על המלאך, מקבל אצל חז"ל משמעות מטפיזית מורחבת לפיה בני האדם יכולים להגיע לדרגה רוחנית גבוהה יותר מזו של המלאכים. עצם ההצלחה הפרטנציאלית של האדם להתגבר על המניעות והמכשולים (כשם שיעקב התגבר על הפציעה בירכו וניצח את המלאך) ולהתקרב אל ה', מסמלת את הניצחון של 'המהלכים' על 'העומדים'.

האבן עזרא אינו מקבל גישה זו וקובע כי בכל מקרה למלאכים עדיפות על בני האדם גם אם ישראל הם.

25. האבן עזרא בפירושו לספר איוב (ל"ג כ"ג):

ואל תשים לבך אל דברי הגאון שאומר שהאדם נכבד מהמלאכים, וכבר ביארתי בספר היסוד כי כל ראיותיו הפוכות, וידענו כי אין בבני אדם נכבדים כמו הנביאים, ויהושע נפל על פניו לפני מלאך ה' והשתחוה...

מתוך שיהושע השתחוה לפני המלאך, מסיק האבן עזרא כי למלאכים, שליחי ה', עדיפות ברורה על בני האדם.

26. הגמרא בשבת (פח) דורשת:

אמר ריב"ל בשעה שעלה משה רבינו למרום אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה: רבוש"ע, מה לילוד אשה בינינו. א"ל, לקבל תורה בא. א"ל, חמודה גנוזה שגנוזה לך תשע מאות ושבעים וארבעה דורות קודם שנברא העולם. אתה מבקש ליתנה לבשר ודם?! מה אנוש כי תזכרנו, בן אדם כי תפקדנו, מה אדיר שמך בכל הארץ אשר תנה הודך על השמים". אם אתה מחפש למי לתת את התורה - תנה הודך על השמים. "א"ל הקב"ה למשה, החזר להם תשובה. אמר לפניו, רבונו של עולם, מפחד אני מהם שמא ישרפוני בהבל שבפיהם (שרפים עומדים ממעל לו). אמר לו, אחוז בכסא כבודי והחזר להם תשובה... אמר לפניו, רבוש"ע, תורה שאתה נותן לי מה כתוב בה "אנכי ה' אלוקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים" - למצרים ירדתם?! "מבית עבדים" - לפרעה נשתעבדתם?! תורה למה תהא לכם?!

הרב חיים כץ מסביר שתשובת משה רבינו היא שכל עניינה של התורה הוא המעבר, הניצחון, הקשיים וההתגברות עליהם.